

Ar arhitektūras teorētiķi Aleksandru Rapaportu
Mazirbē sarunājas Uldis Tīrons

Arhitektūru var glābt tikai Dievs

Es bieži mēdzu būt Mazirbes pusē, un biju patiešām pārsteigts, kad pēkšņi uzzināju, ka tur, kaut kur mežā pie jūras, dzīvo kāds vecs krievu arhitekts. Kad es izlasīju, ka Aleksandra Rapaporta tēvs Herberts Rapaports bijis slavenā austriešu kinorežisora Pābsta asistents, bet vecaistēvs Morics Rapaports – slavenā psihoanalītiķa Veiningera draugs, mans izbrīns auga augumā. Savukārt viņa māte, Lidija Šildknehta, dzimusi Sanktpēterburgas Marijas teātra solistes Lidijas un vācu izcelsmes teātra mākslinieka Pjotra ģimenē (Pjotrs Šildknehts 1924. gadā sāka dzīvot Francijā un ir strādājis par filmas “Andalūzijas suns” dekoratoru), bet viņas brālis Viktors ilgus gadus strādājis Rīgas kinostudijā par mākslinieku un viņam 2009. gadā tika piešķirts Lielais Kristaps par mūža ieguldījumu Latvijas kinematogrāfā. Savās lauku mājās “Papardes” Aleksandrs Rapaports raksta blogu “Tornis un labirints” (<http://papardes.blogspot.com>), kur es izlasīju: “Dzīve laukos ir mašīna, kas ļauj koncentrēties uz savas esamības laiku. Celies līdz ar sauli, redzi, kā peld mākoņi... Laikā ir daudz kā noslēpumaina un apbrīnojama. Telpā cerības vairs nav, telpa ir beigusies.” Izlasīju un braucu.

Aleksandrs Rapaports: Tas sākās pēc tam, kad jūnijā man bija insults. Man iekoda ērce, es saslimu ar encefalītu un meningītu, un tad man bija insults. Dīvaini, man tūkstošiem reižu kodus ērces, bet nekad nekas tāds nav noticis. Sākumā es neko nesa-pratu, taču atnāca nejauši paziņas un izsauca ātros... Es to stāstu tādēļ, ka pēc insulta man galva strādā īpaši labi. Un tas ir labi zināms fakts – tur, smadzenēs, dzimst kaut kādas jaunas šūnas. Es sāku rakstīt neiedomājami daudz – pa rakstam dienā. Dīvos mēnešos uzrakstīju 60 rakstus. Bet tagad es esmu noguris un rakstīt vairs negribas. Pat pretīgi domāt par to, ka vajadzētu kaut ko rakstīt. Bet runāt es esmu gatavs, tas šķiet patīkamāk...

Rīgas Laiks: Kā tas gadījās, ka esat apmeties šeit, meža vidū pie jūras?

Rapaports: Šo māju es nopirku 1995. gadā. Šeit, Latvijā, dzīvo manas mammas brālis Viktors Šildknehts – viņam nu jau ir 95 gadi –, viņš bija Rīgas kinostudijas mākslinieks. Viņš šeit dzīvoja kopā ar manu vecomammu, lūk, viņas portrets. Bet es ik vasaru, bet reizēm arī ziemā braucu uz Latviju pie vecāsmammas. Es viņu ļoti milēju. Un šis mežs, jūra man šķita paradīze zemes virsū. Tikmēr Pēterburga man bija kā kazarmas, man tur bija smagi, skumji. Un kad man bija 55 gadi – vai 53? –, es nodomāju: ko man dzīvē gribētos par visu vairāk? Un es sev atbildēju: atgriezties bērnībā pie vecāsmammas. Kā to varētu izdarīt? Es nolēmu, ka vajag nopirkt māju, lai nodzīvotu šeit pēdējo mūža posmu. 1993. gadā no manis aizgāja sieva, un es nolēmu, ka tas ir izdevīgs mirklis, lai pilnībā mainītu savu dzīvi. Viņa palika Londonā,

mēs pārdevām savu māju, bet es pār-cēlos uz šejieni. Māju nopirku neiedomājami lēti – par 10 tūkstošiem dolāru, pie tam te ir 10 hektāri meža, māja, šķūnis – es jums parādīšu –, ļoti laba kūts. Es sāku visu savest kārtībā, ieguldīju vēl, tā bija mana puse no Londonā pārdotās mājas.

Un, lūk, es šeit dzīvoju jau septiņus gadus. Man nav garlaicīgi, lai gan ziemā mēdz būt pasmagi, kad ir daudz sniega. Pagājušogad tieši bija ļoti daudz sniega. Vakaros es lūdzu kaimiņu, lai viņš notīra man sniegu, bet nākošajā rītā jau atkal viss piesnidzis, it kā nekad nebūtu tīrīts. Bet daba, pat klimats, lai arī tas nav visai labvēlīgs, – es jūtu, ka tas ir mans, es milu Latviju.

RL: Bet vientulīgā dzīve šeit varētu jūs uzvedināt uz skumjām pārdomām...

Rapaports: Skumjas un prieks – tie, zini, ir divi. Vispār es esmu jautrs cilvēks, depresijās nesligstu. Pie tam, kad dzīvo viens, tad tieši depresiju nav, bet, lūk, sabiedrībā, kad nonāku Maskavā, piemeklē depresija. Bet šeit... Kad es nevienu neredzu, es vienmēr esmu priecīgs. Man ir sunītis – Krona, apkārt ir koki.

Lai gan lauki šeit, protams, izsauc skumjas domas. Es esmu arhitekts, redzu, kā brūk kopā mājas. No otras puses, ja jau brūk, nākas domāt par to, kāpēc brūk, ko arhitektūrā varētu glābt. Manā blogā ir 800 rakstu, un tajos visos ir par to, kā glābt arhitektūru. Kas arhitektūru varētu glābt? Tikai Dievs, kurā ieklausās cilvēks.

RL: Bet ko jūs šeit darāt, kad nerakstāt? Šeit pa logu ir tik skaists skats...

Rapaports: Es gleznoju, sešdesmit gadu vecumā es sāku spēlēt klavieres, esmu aizrāvis ar dzezu. Lūk, man ir instruments, un dzeza improvizācijas – tas ir lieliski, jautri.

RL: Tā jau jūs arī teicāt, ka pārceļšanās uz šejieni ir jūsu atgriešanās bezbēdīgajā bērnībā.

Rapaports: Nu, es neteiktu vis, ka esmu atgriezies bērnībā, taču kaut kas no tā ir. Un es milu jūru. Man rīt jābrauc uz Maskavu, bet tā negribas... Žēl pamest kokus. Gluži vai jāraud.

RL: Kas jums liekas tik pievilcīgs kokos? Roberts Frosts, piemēram, no tiem baidījās.

Rapaports: Es nebaidos no kokiem. Tie gan, tiesa, reizēm stiprā vējā gāžas, taču es no tiem nebaidos. Vispār es šeit ne no kā nebaidos. Arī no zagļiem ne.

RL: Bet jūs taču šeit apzaga.

Rapaports: Jā, trīs reizes! Bet tie jau kaimiņi, un tagad es ar viņiem draudzējos. Un vairs nezog.

RL: Kā jūs vispār esat iekļāvies šejienes sabiedrībā?

Rapaports: Mēs viens otram esam vajadzīgi. Es viņiem doodu darbu, maksāju, bet viņi daudz dzer un dzīvo nabadzīgi. Reizēm prasa no manis naudu. Reizēm es palīdzu kādu aizvest ar mašīnu uz Talsiem, kādam vajag vistām graudus nopirkt, vēl kaut ko. Mēs cits citam palīdzam, un mums ir labas attiecības. Vispār – dzīvot šeit un nebūt labās attiecībās ar vietējiem nav iespējams. Bet tā jau nav arī spiesta lieta, vienkārši man šie cilvēki ir simpātiski. Mēs plāpājam par dzīvi, reizēm es viņiem prasu, ko viņi domā par visām šīm pārmaiņām. Dīvaini, bet daudzi atceras padomju laikus, toreiz

esot bijis labāk – rakti grāvji, ierikota meliorācija... Un patiešām, viss aizaug.

RL: Jūs bieži esat mainījis dzīves vietas. Kā jums liekas, vai, mainot dzīves vietu, mainās arī domāšana?

Rapaports: Grūti pateikt, kas ko ietekmē. Varbūt tieši domāšana arī ļauj mainīt dzīves vietu. Un tikai tādēļ, ka es tā domāju un man nav garlaicīgi, es varu šeit viens dzīvot. Es esmu visu laiku aizņemts, cauru dienu. Pat naktī galva kaut ko dara. Pie tam rakstīt es varu tikai kādu stundu, divas dienas. Pēc tam galva saka – viss, tagad, lūdzu, liec mani mierā. Ja es cenšos strādāt ilgāk, pat rodas tāds kā nelabums. Taču galva turpina strādāt pati, un no rīta, ap pieciem, es saņemu dāvanu – jaunu rakstu, kur visas problēmas, kas vēl vakar šķita neatrisināmas, ir atrisinātas. Es vienkārši lecu kājās pierakstīt, lai neaizmirstu. Jo vairs nav nekādas atmiņas. Un kā lai to izskaidro? Nekā. Nezinu, esmu kontaktā ar kādu procesu, nez kādēļ galva visu domā pati. Vai nu Dievs, vai ne-Dievs, bet... Es neesmu sevišķi augstās domās par savām spējām. Visbiežāk es jūtos kā es pats tad, kad esmu bezcerīgi truls, kad man galvā nekas nenāk. Bezmērķīgi kļīstu pa māju. Pat lasīt nevaru, jo, kad galva nestrādā, tā lasīšanu nepieņem. Nezinu. Tā ir tāda miklaina lieta. Un tā ir bijis daudziem. Ir divas koncepcijas. Kad cilvēks guļ, asinis pieplūst galvai un tas pastiprina smadzeņu darbību. Landaus, kad viņam vajadzēja padomāt, vienmēr atgūlās. Es arī – stāvēt vispār nevaru domāt. Staigājot vēl varu, bet stāvēt – ne. Un cita versija ir tāda, ka galvā pārsvarā ir tāds liels informatīvs troksnis, virs pusē izlien kādas pusaizmirstas lietas, ieņem kādas tām vajadzīgās vietas, un rodas noteikta struktūra, koncepcija. Ko tas viss nozīmē, es nezinu. Es nezinu, kā ierikota cilvēka domāšana. Bet es nekādi nepiekrītu metodologiem, ka domāšana ir darbība. Kas tā par darbību!? Es sev saku – mazāk centies, un sanāks. Nespied sevi, nedrebelējies. Nemokies. Mierīgi guli, un viss atrisināsies pats no sevis.

RL: Jūsu tēvs ir no Vīnes. Vai jūs jūtat kādu saistību ar šo pilsētu?

Rapaports: Nejūtu. Pāris reizes tur esmu bijis, taču Vīne man ir diezgan sveša. Protams, pagājušā gadsimta sākuma Vīne bija kaut kas brīnišķīgs, tur bija tik daudz spilgtu personību. Mans tēvs, Herberts Rapaports, bija lielā austriešu kinorežisora Georga Villhelma Pābsta asistents. Bet mans vecaistēvs Morics Rapaports bija psihologs un sociologs.

RL: Un Oto Veiningera draugs...

Rapaports: Viņš bija Veiningera draugs un skolasbiedrs – viņi mācījās vienā klasē. Un mans vecaistēvs bija klāt, kad Veiningers nomira. Pirms nāves Veiningers pasauca manu vecotēvu un vēl vienu cilvēku pie sevis istabā – bet viņš bija noīrējis istabu, kur kādreiz dzīvoja Bēthovens, – un viņu klātbūtnē nošāvās. Vēlāk mans vecaistēvs izdeva viņa arhīvu, vēl pat nesen iznāca Veiningera grāmata ar mana vectēva priekšvārdu. Jā, starp citu, visi mani Vīnes radnieki arī izdarījuši pašnāvību, tai skaitā vecaistēvs, vecmāmiņas, tante. Tas notika 30. gadu beigās, kad antisemitisms Austrijā jau bija ļoti spēcīgs. Vecaistēvs izdarīja pašnāvību trīs gadus pirms manas dzimšanas. Es piedzimu 1938. gadā.

RL: Jūsu tēvs kopā ar Pābstu aizbrauca uz Ameriku.

Rapaports: Jā, bet jau no Francijas. Viņš strādāja Losandželosā, *Warner Brothers*. Pēc tam viņi ar Pābstu šķīrās, un tēvs aizbrauca uz Ņujorku, lai iestudētu izrādes Brodvejā. Un tajā laikā Ņujorkā bija padomju kinematogrāfistu delegācija, Pudovkins un citi. Bet tēvs tobrīd iestudēja vācu dramaturga Frīdriha Volfa antifašistisko lugu “Profesors Mamloks”... Jā, Frīdriham Volfam bija divi dēli – Markuss un Konrāds; Markusu sauca arī par Mišu, un viņš vēlāk bija KGB priekšnieks Vācijas Demokrātiskajā Republikā. Bet Konrāds bija Mākslas akadēmijas direktors. Un Boriss Šumjackis piedāvāja manam tēvam Krievijā uzņemt filmu pēc šīs lugas. Tēvs piekrita un 1936. vai 1937. gadā ieradās PSRS, *Ļeņfilm*. Tajā pašā gadā nošāva manas vecāsmātes māsu. Tā tēvs arī palika, bet, kad sākās karš, viņam lika izvākties kā tādās valsts

pilsonim, kura ietilpa ienaidnieka koalīcijā. Bet uz kurieni viņš varēja braukt, ebrejs? Uz Austriju? Uz Vāciju? Sieva gaidīja mani, sestajā mēnesī. Un tad visu milētais aktieris Nikolajs Čerkasovs tēvam palīdzēja: viņš piezvanīja kādam valdībā, un tēvs diennakts laikā jau bija Mongolijā.

RL: Bet kā gan viņš vispār izdzīvoja, ņemot vērā attieksmi, kāda bija toreiz PSRS pret atbraukušajiem no Rietumiem?

Rapaports: Tas ir brīnums, vienkārši nesaprotami. Turklāt viņš saņēma arī trīs Staļina prēmijas. Viņš par to man gandrīz neko nav stāstījis. Neilgi pirms viņa nāves – viņu nogalināja 1983. gadā pie mums mājās, mēs ar māti tieši toreiz bijām Jūrmalā – neilgi pirms tam viņš man teica, ka viņu saukuši uz KGB un piespieduši parakstīt vēstuli ar Rostropoviča nosodījumu. Rostropovičs toreiz aizbrauca no Krievijas un neatgriezās. Un viņiem tas šķita ļoti izdevīgi: cilvēks, kurš dzimis Austrijā un atbraucis uz PSRS, nosoda to, kurš dzimis Krievijā, taču aizbraucis uz Rietumiem. Tēvs atteicies parakstīt to vēstuli, un pēc gada viņu atrada mājās mirušu.

RL: Kā jūs kļūvat par arhitektu?

Rapaports: 1955. gadā es stājos VGIK, un pats smieklīgākais, ka es tur iestājos – reizē ar diviem pašreiz pazīstamiem režisoriem – Končalovski un Smirnovu. Kāpēc stājos? Muļķis biju un bez kino neko citu nezīnāju. Mamma un tēvs strādāja studijā *Ļeņfilm*, un man patika skatīties kino. Taču mācīties kino es nesāku. Mani nepaņēma pie Romma, bet paņēma uz televīzijas nodaļu. Televīzija man šķita kaut kas tāds nenozīmīgs. Bet pēc tam kaut kā kino man pārstāja patikt. Un māte mani piedabūja stāties Arhitektūras institūtā. Viņa pielietoja tādu viltību, kurai es pakļāvos. Viņa teica: “Ja gribi kļūt par kinorežisoru, iestājies tajā institūtā, kurā mācījās Sergejs Eizenšteins.” Un Eizenšteins patiešām mācījās Ļeņingradas Valsts civilo inženieru institūtā, lai gan nekad vēlāk nenodarbojās ar arhitektūru. Un tā es iestājos tajā institūtā, Arhitektūras fakultātē. Bet tad es

iemēļos arhitektūrā un milu to joprojām. Toties daudz un dažādu iemeslu dēļ nemīlu kino. Man, piemēram, nepatīk, ja cilvēki spēlē citus cilvēkus. Es redzu Ivanu Ivanoviču Petrovu, bet viņš spēlē Semjonu Semjonoviču Kuzņecovu. Un arī teātris man nepatīk. Nē, senajā teātrī tā nebija. Viņi spēlēja lomas, nevis dzīvus cilvēkus. Otrs, kas man nepatīk kino: kino – tie tomēr ir tādi proletariāta sapņi, hipnotisks seanss masām. Viņiem kaut ko rāda, bet viņi skatās – bez grietas, nekustīgi, sastinguši skatās ekrānā. Šajā ziņā es dodu priekšroku arhitektūrai: staigāju, skatos, pētu, apstājos tur, kur gribu. Es neesmu piesaistīts, mani nebāž ar degunu bildītē, kura jāskatās. Es pats izvēlos, ko gribu skatīties... Kino – tā ir māksla proletariātam, vergiem. Tādēļ jau Ļeņins tā arī pateica, ka kino ir māksla tautai. Tiesa, nesen es sāku interesēties par vecajām mēmajām filmām, iegādājos un sāku skatīties. Friča Langa “Metropole”, “Doktors Mabūze”. Tās, protams, ir neprātīgi smieklīgas, neprātīgi dīvainas no mūsu viedokļa, taču tajās vienlaikus ir kaut kāda horeogrāfiska pievilcība. Un esmu sapratis, ka man ļoti patīk mēmais kino, jo arhitektūra – tā arī ir mēmā māksla. Bet arhitektūrā mani ļoti nodarbina jautājums par valodas ietekmi uz arhitektūras attīstību, pareizāk sakot, uz arhitektūras degradāciju. Visa arhitektūras vēsture ir tās degradācijas vēsture – sākot no senās Ēģiptes līdz mūsu dienām.

RL: Kā jums šķiet, kāda loma arhitektūrai ir kino?

Rapaports: Arhitektūra var spēlēt jebkuru lomu, tā attēlo pašu dzīvi. Piemēram, Orsona Velsa filma “Process” sākas ar kadru, kurā redzama istaba, kurā dzīvo K. kungs – griešti ir tik zemi, ka viņš tos gandrīz vai skar ar galvu. K. aiziet uz darbu – un es nezinu, kur viņi bija atraduši tādu zāli – neiedomājami augsta, milzīga zāle, kurā strādā pieci tūkstoši mašīnrakstītāju. Līdz horizontam – visas raksta. Pēc tam kaut kādas dīvainas telpas, prokurora kabinets, kur viņu pavedina... Ļoti interesanta arhitektūra, bet vienalga, kino – tas nav man.

Un vispār – tagad jau arī nekāda kino nav.

RL: Vai jūs esat redzējis Trīra “Melanholiu”?

Rapaports: Nē, neesmu, taču mani draugi arhitekti slavē.

RL: Darbība norisinās dabā, pie jūras, tur ir arī pils, un es nodomāju, ka tā ir diezgan laba vieta, kur sagaidīt pasaules galu.

Rapaports: Uz mani dzīvē ļoti lielu iespaidu atstājis Josifs Brodskis, mēs bijām pazīstami, vēl Ļeņingradā. Viņam ir dzejolis “Vēstules draugam Romā”, un tur viņš raksta (*deklamē*):

Пусть и вправду, Постум, курица не птица,

но с куриными мозгами хватишь горя.

Если выпало в Империи родиться, лучше жить в глухой провинции у моря.

И от Цезаря далеко, и от вьюги.

Лебезить не нужно, трусить, торопиться.

Говоришь, что все наместники – ворюги?

Но ворюга мне милей, чем кровопийца.¹

RL: Un jūs tā arī jūtaties?

Rapaports: Jā. Tā ir sanācis. Mēs ar viņu esam gandrīz vai viena gada, viņš ir gadu vecāks. Un es augu paralēli viņam, ļoti sekoju tam, kas ar viņu notiek, viņa dzejai. Un var teikt, kā arhitekts es no viņa esmu saņēmis ne mazāk kā no arhitektiem. Tas taču ir ļoti interesanti: ko cilvēks iemācās un no kā? Reizēm mēs neko negūstam no profesora, ar kuru esam vairākus gadus pavadījuši vienā iestādē, bet ļoti daudz ko no cilvēka, ar kuru esam pabijuši kopā pāris stundu.

RL: Ko jūs saucat par arhitektūras monstriem?

Rapaports: No jaunās arhitektūras man nekas nepatīk, kaut kādi murgai-

ni projekti, tādi monstri. Arhitektūra mirst, visi arhitekti strādā lielām finanšu iestādēm un valstij. Viņi apkalpo varu un naudu. Savukārt korporācijām vajadzīga oriģinalitāte un brends. Viņiem vajag, lai par viņiem runātu. Tādēļ viņiem arī projektē oriģinālas lietas. Manuprāt, tas ir garlaicīgi. Kad es ieraudzīju mūsdienu arhitektūru Londonā, man tā likās ļoti garlaicīga. Mēģinājums būt oriģināliem, arhitektūras izpratošana man šķiet viena no tās pagrimuma pazīmēm. Un mūsdienu arhitektūra mani saista tieši ar savu kritisko stāvokli. Mēs vispār dzīvojam ļoti dīvainā laikā, mēs nepamanām šo pasaules brūkšanu, atrodamies kaut kādā apstulbuma stāvoklī. Pasaule ir kļuvusi stulba. Domāju, tā ir reakcija uz cilvēces tuvo bojāeju.

RL: Re, tad jau esmu uzminējis, kad teicu, ka esat nopircis šo māju, lai ietu bojā skaistā vietā.

Rapaports: Es ceru, ka mēs tomēr neaiziesim bojā. Bet ir jau vēl arī pašam savas nāves problēma, un šādā vietā tā ir citāda nekā pilsētā. Pilsētās mirt ir pavisam nepatīkami, neinteresanti.

RL: Un kā jūs stādāties priekšā interesantu nāvi?

Rapaports: Kaut kas aizraujošs. Nāve ir miers, kad vairāk neko nevajag. Nāve atbrīvo no visa, no visām problēmām.

RL: Vai jums šeit nepietrūkst draugu?

Rapaports: Protams, draugu pietrūkst vienmēr. Uz šejieni pie manis cilvēki brauc galvenokārt atpūsties, šeit ir labi. Brīnišķīga jūra. Bet tā – man vairs nav draugu, visi ir miruši. Lai arī es esmu komunikabls cilvēks, tomēr diezgan untumains, un es nevaru ilgi paciest ņemšanos ar vienu cilvēku. Maksimums – divas nedēļas.

Man tikko palika 70 gadu, un kā vienmēr es dzimšanas dienu atzīmēju viens. Atrāca kaimiņš, mēs ar viņu iedzērām šņabīti. Nē, vienu-ļiba nav sliktākais variants. Nāves, miršanas ideja nav nemaz tik smaga, tik depresīva. Nāve taču neiestājas vienā mirklī, mēs taču ne rīt nomirsim, ir vēl laiks apdomāties, kaut ko izdarīt.

1 Parindeņa tulkojums: “Lai arī patiešām, Postum, vista nav putns, / taču ar vistas smadzenēm piedzīvosi nelaimi. / Ja jau gadījies piedzimt Impērijā, / labāk dzīvot tālu provincē pie jūras. / Gan no Cēzara tālu, gan no vētras. / Pielaižieties nevajag, baidīties, steigties. / Tu saki, visi vietvalži ir zagļi? / Nu bet zaglis man ir mīļāks nekā asinssūcējs.”

Pirmdien man jāuzstājas Maskavā, institūtā, un es nezinu, par ko lai es ar viņiem runāju. Eju gulēt un domāju: ko gan lai es viņiem saku? Kas ir galvenais? Un atgriezies pie dionisiskā un apolloniskā opozīcijas. Viens no cilvēkiem, kurš uz mani atstāja iespaidu kā uz arhitektu, bija krievu mākslas vēsturnieks Aleksandrs Gabričevskis, viņš bija dzīves filozofijas piekritējs – Niče, Bergsons, Špenglers. Un viņam pašam bija tāds dionisisks raksturs. Lielisks domātājs, ne cilvēks, bet viesulis, ļoti talantīgs rakstnieks, izcila personība. Bet, lūk, apolloniskā, varētu teikt, kristāliskā, viņa bija mazāk. Niče šos jēdzienus šķīra, bet vai viņš tos varēja arī sasaistīt – lūk, tas ir interesanti. Un arhitektūra tieši arī ir tā interesantā vieta, kur mēs varam šo saistību novērot. Bet pašreiz arhitektūrā nav ne viena, ne otra. Visi visu laiku kliez, tāda kliegšana – kā pie Spilberga. Nav izturams. Visi kliez, trokšņo, raustās. Langam ir tādi ekspresīvi žesti, briesmīgas acis, bet neviens nekliez, lai arī visi atrodas kaut kādā galējā kāpinājumā. Un Dostojevskim arī visi kliez, un arī nav saprotams, kāpēc. Dostojevski vajadzētu uzņemt mēmajā kino, tad viss būtu pareizi. Un teātrī arī man nepatīk, ka kliez. Es biju uz dažām izrādēm, bet tur bija šausmīgs trokšnis. Es dotu priekšroku klusam teātrim, lai mierīgi varētu saprast, ko aktieri runā.

RL: Klusuma šeit ir atliku likām, taču koki, puķes, jūra – tie taču arī kaut kādā ziņā runā.

Rapaports: Jā, bet šeit mēdz būt arī vētras. Man patīk Pjatigorska ideja par nepārtraukto sarunu ar pasauli. Bet runājot par sarunu pašam ar sevi, es ar sevi nerunāju. Domās runāju, taču ne ar sevi. Vienkārši tāds pieradums – uzdot jautājumus, atbildēt.

RL: Reizēm attiecībā uz dabu lieto metaforu “vienaldzīga” vai “klusējoša”. Bet arhitekta celtas mājas – vai tās arī ir vienaldzīgas?

Rapaports: Mājas runā. Par šo tēmu pirmais izteicās franču arhitekts Nikolā Ledū: “Arhitektūrai jārunā.” Un arhitektūras valoda kļuva par semiotikas pārdomu priekšmetu, jo

zīme – tā ir komunikatīva akcija, kaut kāda runas forma. Bet arhitektūra drīzāk ir iegrimusi savās atmiņās. Un tāpēc mani arhitektūra neprātīgi aizrauj. Īpaši tas ir redzams drupās. Jo vienīgais mākslas veids, kurā drupas neatgrūž, bet tieši otrādi, liekas pievilcīgas, ir arhitektūra. Taču tikai ļoti laba arhitektūra. Ne jebkuras drupas ir skaistas, runa nav par mūsdienu drupām. Bet, lūk, teiksim, drupas kapos ir skaistas, jo tās ir iegrimušas savās atmiņās. Arhitektūra taču ir radusies no piemiņas celtnēm, memoriāliem, mirušo tempļiem. Nesen mani pārsteidza šāda informācija, ko es nebiju zinājis: senajā Ēģiptē arī bija vien-

cilvēkiem. Un tie jau arī tā ir organizēti – ir telpas, kurās cilvēki jau vairs nedrīkst ieiet.

Rapaports: Jā, tā ir satriecoša arhitektūra. Patiešām, skatoties uz ēģiptiešu arhitektūru, var teikt, ka tā ir dievu mājoklis. Taču ja šodien piedāvātu uzcelt mājokli dieviem, šie vārdi neko nenozīmētu.

RL: Bet ja nu tomēr piedāvātu?

Rapaports: Nē, nekas neiznāktu. Vispār šī atmiņas ideja – tā ir ļoti spēcīga eksistenciāla tēma. Piekrītat? Pašreiz to ir izspiedusi pašizpaušmes problēma. Aizkapa valstību, dzīvi pēc nāves tagad sauc par progresu. Ēģiptiešiem tas, kas pēc nāves, bija

Arhitektūra – tā ir viena no nedaudzajām, ļoti būtiskajām parādībām, kas mūsu pārlicina par to, ka dzīvei ir jēga.

kāršās tautas dumpji. Taču atšķirībā no mūsdienu cilvēku dumpjiem, kuri pieprasa dzīves apstākļu uzlabošanu, ēģiptieši pieprasīja pēcnāves dzīves apstākļu uzlabošanu, prasīja, lai tiku paaugstināts viņu aizkapa statuss.

RL: Jā, bet kāds tam sakars ar arhitektūru?

Rapaports: Ar arhitektūru sakars tam ir šāds: nav zināms, kā un no kurienes arhitektūra Ēģiptē vispār radās. Tas ir brīnums. Līdz Ēģiptei nekādas arhitektūras nebija, bet Ēģiptē parādījās tāda arhitektūra, ka tai līdzināties jau vairs nespēja nekas. Un līdz pat šai dienai mēs vēl pārtiekam no šīs senās ēģiptiešu arhitektūras drumslām. Bet pirms tās nekā nebija. Tas, kā tā radās 2–3 tūkstošus gadu pirms mūsu ēras, ir kaut kas satriecošs.

RL: Kad es staigāju pa tempļu kompleksiem Ēģiptē, es nodomāju, ka tas ir celts kā mājoklis dieviem, nevis

dzīve kaut kādā ideālā aizkapa pasaulē, bet pašreiz dzīve pēc nāves ir tāda kā progresējošas sabiedrības pazīme. Lūk, jūs nomirstat, un tālāk viss būs labi – izdomās tabletītes pret nāvi, jaunas mašīnītes, un visiem viss būs labi. Taču – jau pēc mūsu nāves. Mēs strādājam nākotnei. Mēs paši jau nespēsim: “Zēl tikai, ka šajā laikā brīnišķajā/ dzīvot nebūs lemts ne tev, ne man”². Mēs ticam, ka labi būs, faktiski, – pēc mūsu nāves. Un jo vairāk mēs tuvojamies nāvei, jo vairāk saprotam, ka doma par brīnišķīgo nākotni mūs jau vairs neiepriecina. Šāda doma var priecēt divdesmit gadus, bet astoņdesmit, deviņdesmit gadu vecumā – jau vairs ne. Bet Ēģiptē droši vien bija otrādi: jo vairāk cilvēki tuvojās liktenīgajai robežai, jo vairāk viņi priecājās,

2 Rinda no krievu literatūras klasiķa Nikolaja Nekrasova dzejoļa “Dzelzceļš”.

Uldis Tironis

ka nokļūs jaunā, lieliskā pasaulē. Un tas visspilgtāk atspoguļojās arhitektūrā. Mēs ceļam mājas, kas iemieso pagātni, bet ceļam tās pasaulei, kura būs. Tie ir pieminekļi mūsu pēcnāves eksistencei, tie mūs pavada kā mājiens uz mūsu nākotnes eksistenci.

RL: Protī, uz mūsu nākotni, nāvi.

Rapaports: Jā, mūsu nākotne ir nāve. Arhitekti ceļ mums pieminekļus, tie ir mūsu kapakmeņi. Lūk, kāpēc es tos saucu par monstriem. Pagaidām mūsu vēl tur nav, taču mēs tur būsim.

RL: Un tomēr: kādā veidā atcerēšanās ir saistīta ar arhitektūru? Celtnes ir tādas kā atmiņas mašīnas, kas mums dod iespēju atcerēties?

Rapaports: Tā ir interesanta tēma. Iespējams, ka es meklēju vietas, kas saistītas ar iespēju atcerēties. Bet kā

jūs domājat, vai cilvēks vispār atceras to, kas ar viņu noticis ļoti sen?

RL: Ļoti sen, tas ir, pirms dzimšanas?

Rapaports: Jā, un vēl agrāk. Ir kaut kāda tūkstošiem gadu ilga dzimtas atmiņa. Ir tāds zīmīgs vēsturisks gadījums. Semjuels Kolridžs, angļu dzejnieks, lietoja opiju. Un, lūk, reiz, pēc opija lietošanas, uzrakstīja poēmu "Kubla hans" ("Kubla Khan"). Kas bija Kubla hans? Patiesībā Kubilhans bija Ķīnas imperators, mongoļu impērijas lielhans Hubilajs. Pie viņa savā laikā bija Marko Polo, kuram Hubilajs izstāstīja, ka viņam sapnī parādījies pils. Viņš esot izsaucis arhitektu un licis tam uzcelt tieši tādu pili, ko arhitekts arī izdarījis. Un Marko Polo atgriezās Itālijā un pastāstīja par to pili, taču viņam neviens nenoticēja.

Iespējams, ka Kolridžs bija lasījis šīs Marko Polo atmiņas, taču, iespējams, viņš to pili arī bija redzējis sapnī. Pamošanās viņš sāka ātri pierakstīt, kā šī pils izskatās, un pierakstīja 16 lapas. Tajā brīdī kāds ienāca istabā, un atmiņas izgaisa. Protams, ka ķīniešu imperators arī lietoja opiju. Un es kādreiz, lasīdams darbus narkotiku psiholoģijā, uzdūros piezīmei par to, ka tiem, kuri lieto LSD, halucināciju vēsture ir tāda, ka pēc 30–40 stundām viņi sāk sapnī redzēt pils. Gandrīz visas vienādas, un viņi briesmīgi par tām priecājas.

Arhitektūrā mēs pieskaramies mūsu apziņas noslēpumainai sfērai, kuru nepazīst arī paši arhitekti, viņi nezina, kā tas ir saistīts ar atmiņu.

RL: Varbūt tādēļ ir pietiekami daudz arhitektu, kuri ir visai oriģinālas personības. Nu, kaut vai Lūiss Kāns.

Rapaports: Jā, savā laikā, kad es mācījos, viņš bija mans mīļākais arhitekts. Jā, viņš bija dīvains cilvēks, Bangladešā viņu uzskata par svēto. Es esmu redzējis tikai vienu viņa darbu – Kimbela muzeju Fortvērtā, man tas nepatika, tomēr bija jūtams, ka to radījis cilvēks, kas ir no cita materiāla. Kāns dzīvoja tādā dīvainā laikā, kad modernisms beidzās, bet postmodernisms vēl nebija sācies. Kāns bija ģeniāls arhitekts, taču viņš ļoti slikti zīmēja. Pašreiz Krievijā ir tāds salīdzinoši jauns arhitekts Miša Filipovs – tas savukārt zīmē lieliski, vienkārši pārsteidzoši, taču ir ļoti slikts arhitekts. Mikla, vai ne? Kā laba zīmēšana var nodarīt ko sliktu arhitektūrai. Un tādu miklu ir daudz – lūk, tas ir vienīgais, kāpēc ir žēl mirt, gribētos vēl padomāt.

RL: Ja zīmēšana arhitektam nav galvenais, kas tad?

Rapaports: Nezinu. Varbūt tā ir tieši viņu saistība ar arhitektūru. Arhitektūra varbūt arī nav reliģija, tomēr ir kaut kādas mistiskas apdāvinātības veids, tā dzīvi redz vai jūt tādās dimensijās, kas dzīvi padara nozīmīgu. Lūk, tas varētu būt pareizais formulējums: arhitektūra padara dzīvi nozīmīgu. Pati par sevi dzīve ir bezjēdzīga: priekš kam tas viss, mēs

taču vienalga visi nomirsim, neko neatrisināsim, nepaspēsīm. Vai tad mērķis būtu pārsēsties mercedesos, uzcelt sev villu Kottadzurā? Arhitektūra – tā ir viena no nedaudzajām ļoti būtiskajām parādībām, kas mūs pārliecina par to, ka dzīvei ir jēga.

RL: Bet kāpēc tad jūs nedzīvojat pilsētā, kur ir arhitektūra, kur linijām un noskaņojumiem ir īpaša nozīme? Bet jūs – bezjēdzīgas dabas vidū.

Rapaports: Kāpēc bezjēdzīgas? Blakus cilvēka radītajam daba vienkārši ir pati par sevi. Taču arī daba mēdz būt dažāda, tā var arī būt slepkavnieciska. Paskatieties, ko tā tikko ir izdarījusi Turcijā, Taizemē...

RL: Vai jūs varētu dabu salīdzināt ar arhitektūru?

Rapaports: Jā, protams. Arhitektūra – tā ir otrā daba. Arhitektūra koncentrē sevī tās jēdzieniskās struktūras, kuras mēs uzskatām par neapzinātām un dabiskām, taču tur ir noteikta jēga visa saistībā ar dzīvi. Lūk, arhitektūra noslēpumainā veidā liecina par cilvēka eksistences jēgpilnumu. Tā, starp citu, ir laime – piedzīvot to, ka mana eksistence ir jēdzīga.

Tieši pirms jūsu atnākšanas es runāju ar savu draugu, arhitektu Jevgeņiju Asu, un viņš man pajautāja: “Nu, tad kā ir, vai arhitektūra – tas ir viss tas, ko uzcēlušī cilvēki?” Nē, es saku, reizēm to arī nav uzcēlušī cilvēki – alas, piemēram, reizēm mēdz būt arhitektūriskas, stāvas klintis, jūra. Arī celtnes mēdz būt dažādas. Lūk, piemēram, kādā brīdī par modi kļuva rūpnieciskās celtnes un veci nami ar lielām ķieģeļu sienām. Tur bija kaut kāda neapzināta arhitektūra. Teiksim, Pēterburgā bija daudz tādu māju, kuras bija izpostītas karā, un bija palikusi vien milzīga mūra siena un blakus fasāde, kaut kādas kolonnas. Es labi atceros, ka jaunībā mani šī tukšā siena uztrauca vairāk nekā fasāde ar logiem un rotājumiem. Tā bija neapzināta arhitektūra. Un Jevgeņijs jautā: “Bet kas tad ir arhitektūra? Vai tā būtu spēja redzēt nozīmību, kāda piemīt lietām pašām par sevi?” Man nav labas atbildes uz šo jautājumu. Tomēr visdrīzāk es teiktu “jā”. Tā vienlaikus

ir gan lieta, gan spēja to ieraudzīt vajadzīgajā veidā. Bet tāda, starp citu, ir arī daba.

RL: Sakiet, no kurienes vispār radusies māja? Jūs iepriekš minējāt, ka arhitektūra, iespējams, radusies Ēģiptē, taču tur mēs runājam tikai par tempļiem un piemiņas celtnēm.

Rapaports: Vakar es lasīju krievu filozofa Ļeva Šestova rakstu par Kirkegoru, par Īzaka upurēšanu. Un pēkšņi atcerējos, ka senatnē mājas celtniecība vienmēr bija saistīta ar pirmā bērna upurēšanu. Lai māja stāvētu un lai tā būtu laba vieta ģimenei, vajadzēja nogalināt savu bērnu un ievietot to mājas pamatos. Iedomājieties! Un tad ir jautājums: vai pirmā bērna nogalināšanai un ielikšanai mājas pamatos ir kāds sakars ar 20. gadsimta funkcionalismu vai nav? Jo tas taču darīts ar funkcionālu mērķi – lai māja būtu cilvēka un ģimenes dzīves pamats. Lūk, upura tēma arhitektūrā ir saistīta ar atmiņas tēmu, jo upuris arī ir viens no veidiem, kā tiek iemiesota atmiņa. Upurējot cilvēks it kā materiālā veidā atceras dievu. Taču pakāpeniski upurēšana tika izbeigta, bet funkcionalisms pilnībā atteicās no idejas par upuri. Bet par ko pārvērtās ideja par upuri? Tā pārvērtās par komforta kultu. Lūk, kā tas varēja notikt, ka bērna upuris pārvēršas par komforta kultu? Tā mājas labklājība, kuru nodrošināja upuris, ietilpst priekšstatā par komfortablu dzīvi, komforts taču arī ir labklājība. Taču upuris izzuda, palika tikai labklājība – kā tieksme novākt šķēršļus laimīgai dzīvei. Tam vairs nav nekādas saiknes ne ar pagātņi, ne ar nākotni – tikai lai visu laiku būtu pietiekami gaismas, siltuma un ērtību. Es neesmu pret ērtībām, bet kur ir palikušas šīs saknes?

RL: Vārdu sakot, jūs piedāvājat atjaunot upurēšanu, ceļot māju?

Rapaports: Kaut kādā nozīmē – jā. Jo es neesmu pārliecināts, ka upurēšana ir tikai dzīvu cilvēku slepkavošana. Bet mēs paši vēl uzstādām pieminekļus saviem vecākiem, vecvecākiem, tērējam naudu, lai saglabātu viņu

piemiņu. Patlaban ļoti daudz prasa atteikties no vecu namu nojaukšanas, tātad arhitektūriskajā domāšanā itin labi var parādīties jauna upurēšanas ideja, piemēram, atteikšanās no šī brīža komforta kādas idejas vārdā, piemēram, piemiņas idejas vārdā. Manuprāt, tas būtu tikai pareizi, ja celtniecība atkal tiktu saistīta ar rituālu. Tiesa, es nezinu, kas tas varētu būt par rituālu. Kādi rituāli mūs patlaban apvieno? Tikai politiskie! Nezināmā kareivja kaps, Neatkarības diena, vēlēšanas. Varbūt patiešām vajadzīgs celtniecības rituāls?

RL: Es pieņemu, ka šādi rituāli jau pastāv. Piemēram, spāru svētki ar vainagu. Bet mani draugi upurēšanas rituālu ir attiecinājuši uz jauncelāmo bibliotēku Rīgā.

Rapaports: Runājot par jauno bibliotēku – tā līdzinās trampīnam, tēlaini sakot, piemineklim Putinam, viņš taču arī ir slēpotājs. Nopietni runājot, tas arī nav nejauši, ka šī celtnie izskatās pēc trampīna. Tajā patiešām ir kaut kas sportisks, tā pilnīgi nav funkcionāla celtnie. Šodien bibliotēkas vairs nav nepieciešamas. Arhīvi ir nepieciešami, taču arhīvos nepulcējas cilvēki. Gaismas pils... Bet, kā zināms, gaisma grāmatām ir kaitīga, tās ir jāglabā tumsā, gaisma tās nogalina.

RL: Nu, šajā gadījumā Gaismas pils – tā ir leģenda, kas vēsta par tautas atdzimšanas iespēju.

Rapaports: Dieva dēļ! Lai ir Gaismas pils kā latviešu tautas atdzimšanas tēls, tikai kāpēc lai tajā būtu bibliotēka. Bet lai kā tas būtu, tas viss ir ļoti interesanti, pārdomas par arhitektūru ir ļoti aizraujoša nodarbošanās. Es, piemēram, nezinu, kādu iespaidu uz arhitektūru atstās internets, dators. Ir īpašas programmas, kas ļauj uzprojektēt māju, un visu var izdarīt dators. Datori sāk aizvītot pat atmiņu, tie spēj atcerēties visas mājas, visas šķērsielas... Bet, lūk, kaut kāda cita atmiņa – cilvēka atmiņa – tā datoram nav vajadzīga. Dators taču nemirst, tas neatceras savus senčus. Bet dzīvības un nāves kults pašai dzīvei ir ļoti nepieciešams, un arhitektūra uztur šo kultu.

Taču šie mani visai ezotēriskie prātojumi lielākoties arhitektus neinteresē. Viņi domā cita laika mērogā. Bieži nākas dzirdēt par to, kā kāds kaut kur uztaisījis skaistu jumtu, vēl kāds – interesantus logus, vēl kaut kur – patīkamu viesistabu... Tā jau var ņemties, taču tas ir dizains. Es jau esmu uzstājies par arhitektūras un dizaina attiecībām: es uzskatu, ka dizains nodara arhitektūrai milzu postu, pārvēršot to dizainā.

RL: Protī, arhitektūra ir kaut kas stabils, kamēr dizains – tādi priecēdāļi...

Rapaports: Nu, ne gluži priecēdāļi... Bet vispirms – tur ir atšķirīga attieksme pret nāvi. Dizaina lieta tiek izmesta miskastē, bez nožēlas, un vietā tiek pirktā jauna. Teiksim, kafijas dzirnaviņas sāk bojāties, jūs tās izmetat. Arhitektūrā, ja celtnē ir laba, jūs to mīlat, tad jūs to labojat, saudzējat... Dizainā viss kustas, dizains ir kustīgu lietu pasaule. Arhitektūra ir saaugusi ar zemi, tai ir saknes, tā ir nekustīga kā koki. Vai analogija ar mīlestību. Dizains – tas ir sekss, arhitektūra – mīlestība. Un pašreiz arhitektūra ir pataisīta par dizainīgu seksu. Tā ir seksīga, kā jauna meitene ar stingru dibentiņu. Bet mīlestība – tā vairāk ir raksturīga vecukiem. Nesen es izlasīju Buņina stāstu, satriecošu, par to, kā mirst zemnieks, un viņš redz, ka istabā ienāk meita un sieva. Un meita ir tāda jauna skaistule, bize, krūtis, viss stingrs, bet tad ienāk sieva – salikusi, krunkaina, tomēr viņa pēdējā doma ir par to, cik tomēr sieva ir labāka par meitu. Viņa to uztrauc daudz vairāk nekā meita; viņa liek tam tikties pēc viņas arī nāves priekšā.

Dizaina laiks ir maksimums trīs, pieci gadi. Tas visu laiku mainās, tā ir cita dzīves izjūta. Arhitektūra – tas ir kaut kas ilgs, putekļains, sarežģīts, novecojošs... Nesen es biju Kuldīgā un tur runāju par koku kā celtniecības materiālu. Kāda ir tā brīnišķīgā īpašība? Koks prot novecot. To neprot plastmasa, tā vienkārši kaut kā sačervelējas; betons nenoveco, dzelzs rūšē, stikls kļūst blāvs. Bet koks vecumā kļūst pat stingrāks. Jaunais, tikko uzceltais atšķirībā no vecā ir nepārlie-

cinošs. Koks vecumā pareizi sasēžas, tumsnē, izpaužas kaut kādas jaunas tā īpašības, un cilvēks, kurš dzīvo koka mājā, var mācīties no koka novecot.

RL: Šajā sakarā atcerējos, ka Cēzars Pelli teica, ka, viņaprāt, arhitektūrā esot pārāk daudz no viņpuses, ka vajadzētu celt tā, lai materiālu dzīve nebūt ilgāka par cilvēka dzīvi. Lai nami neliktu domāt skumjas domas, ka tie paliek, bet mēs aizejam.

Rapaports: Tīri dizainiska pieeja. Un es nezinu, vai tā doma ir skumja. Nesen, pēc slimnīcas, es uzkāpu savā šķūnī, pārļaidu tam acis ar mīlestību un nodomāju: “Bet ja nu es pēkšņi nomiršu pēc kāda laiciņa, bet šis viss taču paliks. Un ja nu pēkšņi atbrauks mana meita un pateiks – tētis to visu ir būvējis, te staigājis, tagad viņa nav, bet, lūk, šis ir.” Tā ir ļoti divaina klātbūtnes sajūta. Ja, teiksim, tur ir krūzīte, kuru mīlēja mana mamma, mamma rokas pie krūzītes nav, bet krūzīte ir... Un es nedomāju, ka tas ir necilvēcīgi, tieši otrādi, tas ir ļoti interesants veids, kā sevi saglabāt, kā atstāt pēdas mājā, pat nerunājot par to, ka tās ir individuālas pēdas, kamēr dizains ir masu padarīšana. Ziniet, pirms dažiem gadiem man galvā ienāca divaina ideja – es to izteicu rakstā “Planetārā klaustrofobija un nākotnes arhitektūra”, taču kaut kā nebija nekādu atsauksmju. Es rakstīju, ka dizains, internets, komunikācijas līdzekļi samazina zemeslodes izmērus. Turklāt tā nav tikai mana doma. Ar gugles palīdzību īsā brīdī var ieraudzīt manu māju, jūsu Rīgas māju, manu Ļeņingradas māju. Un pēkšņi cilvēkiem rodas doma, ka viņiem nāksies visu mūžu nodzīvot tikai uz šīs un tieši uz šīs zemeslodes. No šejienes nav kur dēties, nav kur braukt, nekā cita nav. Jau sen ir atmesti pieņēmumi, ka kosmosā kaut kas vēl varētu būt – nekā tur nav un nav tur ko braukt. Bet šeit viss beidzas. Un tā taču ir tīri psihiatriskā saslimšana – klaustrofobija, bailes no slēgtas telpas. Un tad es iedomājos, ka pēc kāda laika, pēc desmit divdesmit gadiem, ar šo planetāro klaustrofobiju sāks slimot bērni. Bērniem taču piemīt kaut kāda divaina jutība pret

to, ko viņi nezina. Viņi ātri apgūst tehniku, internetu, jaunas mašīnas, viņi it kā ielūkojas nākotnē. Bet kas notiks, ja bērni pēkšņi sāks kļūt depresīvi no šīs domas, ka bez Zemes viņiem jau vairs nekas nav priekšā? Izeja – pirmais, kas man iešāvās galvā, – ir atteikšanās no tipveida, no standarta, pasaules pārvēršana maksimāli individualizētā pasaulē. Bezgalība tagad ir kaut kādā daudzveidībā, dzīves apstākļu un tostarp arhitektūras individualizācijā.

RL: Es atceros, ka Potalas pils priekšā Lhasā mani pārņēma divainas jūtas – tās atgādināja mīlestību pret sievieti. Es par to atcerējos, kad jūs stāstījāt par pilīm, ko redz tie, kuri lieto opiju. Gluži kā dziesmā: “Zem zilās debess ir zelta pilsēta...”

Rapaports: Runājot par mīlestību un arhitektūru, mani ļoti interesē jautājums par sadomazohismu arhitektūrā, un man liekas, ka tieši šiem monstriem piemīt tāds zināms sadomazohisma elements. Arhitektūrā arī izpaužas šausmas un bailes – bailes no augstuma, no varenuma, no sabrukšanas, aukstuma, neatkarības, svešatnības. Visas lielās celtnes, teiksim, piramīdas, izsauca bailes. Tāds sadomazohistisks bailu un maiguma sajaukums. Kādā konferencē par Staļina ampīru es teicu, ka Staļina arhitektūra bija tāda kā nedaudz putekļaina un nelīdzena, bet jaunā arhitektūra ir gluda, to var laizīt. Arhitektūra laizīšanai. Tu pieej pie celtnes un to nolaizi. Tāda slīdīga...

RL: Šāda loma mums, šķiet, ir paredzēta jaunajai bibliotēkai...

Rapaports: No vienas puses, tādi celtnē jāiedveš bailes, no otras – mīlestība. Un tu ar bailēm un mīlestību pieej pie celtnes un sāc to laizīt... Nesen es gāju pa Maskavu un redzu – Hruščova ķieģeļu piecstāvu māja. Pelēka, garlaicīga, draņķīga... Bet blakus tai jauna māja – viens balkons uz vienu pusi, cits – uz citu, bet starp tiem vēl kaut kādi ķēmīgi veidojumi, kaut kāda nedroša, nestabila, uzkrītoši oriģināla. Un pēkšņi man galvā iešāvās briesmīga doma: laimīgs var būt tikai hruščovkā! Jaunā mājā laimīgs būt nevar, tur nevis dzīvo,

bet nodarbojas ar kaut ko citu. Tajā cilvēki pārvēršas objektos, izstādes eksponātos. Un tad mani piemeklēja tāda kā patiesības atskārsme: šai arhitektūrai nevar līdzināties, jo tā ir pilnīgāka par mums. Jūsu wanna un jūsu tualetes pods ir pilnīgāki par jums. Un es vēl nodomāju: ja man būtu mīļotā sieviete, es labprāt ar viņu iemitinātos tajā galīgajā nošņurcenī, bet uz turieni neietu. Bet kad jūs dzīvojat pilnīgi ideālā mājā, viss ir brīnišķīgi un vienlaikus viss ir miris. Brīnišķīgais un mirušais... Tās ir tādas nelaikmetīgas domas, es nezinu, ko ar tām iesākt, kas no tām izriet. Atgriezies hruščovkās ar vecajiem krāniem, no kuriem ūdens šļakst uz visām pusēm un tos nevar ne aizgriezt, ne atgriezt? Nē.

RL: Lielākoties mēs nesaprotam, kas kādu arhitektūras vai mākslas darbu padara brīnišķīgu. Tomēr šis nesapratnes klātbūtne arī ir tas, kā mēs uztveram skaisto.

Rapaports: Jūs redzat acīmredzamu neaptveramā klātbūtni fenomenā, un tas ir brīnums. Bet reizēm brīnumi baida. Mani, piemēram, baida tāda neaptveramā klātbūtnes forma kā dublēšana. Reiz es gāju pa Maskavu un ieraudzīju klaiņojošu sunīti, kas skrēja pāri ielai starp mašīnām. Es sapratu, ka izglābt to nespēju, un aizskrēju uz citu pilsētas galu. Bet, tikko es atvilku elpu, ieraudzīju, ka tas sunītis atkal skrien pie manis. Tas nevarēja būt tas pats sunītis! Vai jūs atvadāties no kāda cilvēka, pagriezāties – un viņš stāv jūsu priekšā... Bailīgi, nepatīkami. Šeit notiek kaut kāds apziņas telplaika shēmas pārrāvums. Bet arhitektūrā šī atkārtšanās nomierina. Mēs redzam vienu logu, tādu pašu otru logu, un tas mūs nomierina. Vispār arhitektūrā ir milzīgi daudz kā interesanta. Tāda smieklīga atkārtšanās: viens mākslinieks uzzīmēja Sarkanu laukumu, kurā atrodas trīs mauzoleji. Bet, par mauzoleju runājot, es esmu dziļi pārliecināts, ka tas ir pati nozīmīgākā ēka padomju arhitektūrā. Divaina, mistiska... Un izvākt no mauzoleja Ļeņinu nevar nevis tāpēc, ka žēl viņa, bet tāpēc, ka mauzolejs viņu nelaiž. Mauzolejs bez Ļeņina nav mauzolejs –

tas zaudē jebkādu jēgu. Bet mauzoleja vērojums satriec, šis vērojums paredz, ka objekts ir transcendentis.

RL: Runājot par vērojumu, vai arhitektūra paredz tādu gandrīz neiesaisītu objektu vērojumu, vai arī ir, teiksim, pilsētas, kurās tu vienkārši jūties labi vai slikti?

Rapaports: Piemēram, ēģiptiešu piramīdas, pat Ļeņina mauzolejs – tie ir vērojuma, apceres objekti. Taču ir vietas, kur šos reģistrus var mainīt, un spēja mainīt reģistrus dod jums jaunas iespējas attiecībā uz brīdi un vērojumu. Lūk, man, piemēram, tāda vieta ir jūra, lai arī tas nav mākslīgs objekts. Bet tur ir interesanta lieta. Jūs ejat pa krastu, pētāt akmentiņus, tad lēnām paceļat acis, ieraugāt horizontu un iekļūstat tādā kā gaismojumā, šaurā zonā, kur jau vairs nav šibrīžības – kā pretstata transcendentālam. Tur ir transcendentā zemes un debesu saplūšana, kas nav sasniedzama, iluzora, bet tai pašā laikā acīmredzama. Horizonts nav vienkārši līnija, bet fenomenālu īpašību kopums, ūdens mirgošana, debesu spīdums, gaisma. Interesantu transcendentuma feno-

menu var novērot spoguļi. Ja jūs ilgi skatāties spoguļi, tad notiek vairākas pārvērtības. Vispirms jūs redzat tajā sevi, taču, ja skatāties ilgāk, jūs vairs neredzat sevi, bet sākat redzēt kādu viepli, kas blenž uz jums no aptuveni metra attāluma. Savulaik es ārstējos no depresijas ar spoguļa palīdzību: ļoti ilgi tajā skatījos. Nākošā fāze – jūs spoguļi redzat draugu, proti, nevis sevi, bet citu būtni, kura pret jums ir labvēlīga. Un visi šie trīs tēli ir transcendentā cits citam, tie nav savstarpēji sasniedzami.

RL: Kad jūs ejat uz jūru, jūs dodaties turp peldēties vai vērot?

Rapaports: Viens otram netraucē. Parasti es eju peldēties, bet tagad slimība mani ir izsīstusi no ritma, tikpat kā neiznāca peldēties. Kad sāk dzīvot un strādāt ikdienas fenomenu pasaulē, viss kļūst interesants. Pati peldēšana arī ir interesants fenomens, īpaši jūrā. Piemēram, peldēšana ezerā neparedz pieskaršanos horizontam, tur jūs neķer šīs transcendentālais spēks. Ezers tomēr ir samērojams, jūra – nav. Jūrā jūs peldaties nesamērojamībā ar savu ķermeni. (R)

Uzmanību, aiz mājas cilvēks!

Objekts: interviju sērija ar pasaules arhitektiem

Projekta autors un atbalsts: arhitektu birojs

Sarma&Norde